

lesz. A határozók az 1–2. versszak első felében a szerep kibontásának, az előrevivő lendületnek, a játékosságnak a hordozói, fokozva a szerep adta lehetőségek „kihasználását”, addig a pontig, ahol abba kell hagyni azért, hogy meglegyen a visszatérés lehetősége.

A 3. versszakban megváltozik a szerep kibontása. A lírai alany — a kétszeri eltávolodás és visszatérés után — most mint *csillag* távolodik a térben: *Ó ha csillag volnék / kerek égen*, a távolság kozmikussá növekszik. Szomorú történetet asszociál a szerepet kibontó predikatív viszony: *csorogna (a földre) / (sárga) fényem*. Ez a 3. szerep (*csillag volnék*) már fájdalmas lenne, mivel a távolság növekedésével csökken és megszűnik a visszatérés lehetősége, de *Buba* nem csak egy-egy szerep mögött rejtőzik meg. Gondolati játékát, vágyait is szabadon engedheti a feltételes módú igealakok (igei állítmányok) alanyaként. A feltételes mód a költemény érzelmi hangulatának kiépülésében, a lírai feszültség oldásának folyamatában jelentős szerepet kap.

Példák sorát találhatjuk a kötetben arra, hogy mi mindent „élésíthet” vagy semlegesíthet a versben a szöveggörnyezet, s újabb bizonyítékot is nyerünk arra vonatkozóan, hogy a lírai nyelvnek nemcsak a köznyelvhez, hanem még a tágabb szépirodalmi nyelvhez képest is megvan a maga viszonylagos önállósága (vö. 369).

Az elméleti kérdések, sokszempontú elemzések gazdag tárházából az itt rendelkezésemre álló kevés hely csak néhány kiemelt szempont és költemény rövid ismertetésére volt elegendő. Remélem a leírottakból kilálglik a kötet szerzői szándéka: „A tartalmat igazán megérteni a forma megértésének a közvetítésével lehet (...) A lírai üzenet átvételéhez föl kell tudnunk törni a forma pecsétjét” (354).

Szikoráné Kovács Eszter

Irodalom

P. Dombi Erzsébet, *Nyírk.* XXIX. 1. 83.

Kecskés András: A magyar vers hangzásszerkezete

OPUS Irodalomelméleti Tanulmányok 8. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984. 240 p.

Az irodalomtudomány, a közfelfogás elsősorban a metrikát, a kötött versmértékek bemutatását és használati szabályrendszerét tekinti verstannak. E könyv szerzője tudatosan más irányt, szempontot, módszert követ. Kötete, mely az 1979-ben megvédett kandidátusi értekezésének átdolgozott, kibővített változata, nem metrikai tanulmány. Egy gazdag kutatói pálya eredményeinek jelentős állomása ez az 1984-ben megjelent mű. Az előzményekből csak néhány cikket, kötetet emelek ki: *A komplex ritmuselemzés elvi kérdései*, *Itk.* 1966. 1–2. 106–139; *Verselméletünk néhány vitás kérdése*, *Itk.* 1972. 4. 515–531; *A vers hangzásvilága*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. Nem lezárnai, hanem tovább építeni kíván *A magyar vers hangzásszerkezete* egy viszonylag új, eddig csak ritkán járt utat a magyar verselméletben.

1. Kecskés András azokat a nyelvi feltételeket, okokat és előzményeket vizsgálja, amelyekből a magyar nyelvű verses szövegforma valaha létrejött, és azóta esetenként újra meg újra létrejön. Ezt a kérdésgyűtest a maga összetettségében, fejlődéstörténeti alapon értelmezi: „Az állandósult versmértékek az egyes konkrét szövegek hangzó

nyelvi sajátosságaiból, hosszas elvonatkoztatási folyamatok fejleményeként jöttek létre” (10).

Tanulmánya nem a szövegtől függetleníthető, elvont mértékkel (mértékrendszerekkel) foglalkozik, hanem a Négyesy által „verselő eljárásoknak” nevezett ritmuselvekkel, közülük is kiemelten a szólamnyomatékos ritmuselvvel, minthogy — a szerző értelmezése szerint — e ritmuselv képezi az eredeti magyar versmértékek történeti kialakulásának alapját.

A kötetben jelentős szerepet kapnak a hangtani jelenségekkel kapcsolatos versesztétikai, verstörténeti összefüggések, de elsősorban a magyar vershangzás alapkérdéseivel, valamint a magyar versleírás lehetségesnek vélt módszereivel foglalkozik.

A magyar vershangzás mennyiségi leírásának néhány lehetséges módszere (119—200) az elméleti, rendszertani tisztázás, az egyértelmű — egyéni módon kezelt — fogalomértelmezés mellett a különféle alkalmazott módszerek — grafikus, statisztikai, mingográfval rögzített, számítógépes — elméleti, gyakorlati lehetőségeit foglalja össze.

1.1. Szerkezetét tekintve a tanulmánykötet 7 nagy fejezetre, kérdéskörre tagolódik, amelyekben a szerző megkísérli, hogy — részben elméleti jellegű, részben műszeres hangzásképelemzésen alapuló — kutatásaival hozzájáruljon egy átfogó érvényű, a magyar költészet hangzsvilágának minden lényeges vonatkozását felölelő, újabb verselméleti szintézis létrejöttéhez (vö. 29).

1.2. A tudománytörténeti folytonosság igényével tekinti át a szerző a magyar verselmélet, a vershangzás ritmuselméleti, nyelvhangtani alapjait. A nyomatékkend és sorképzés összefüggését a vers kialakulásának függvényeként elemzi. „A felismerhető sorképzés — írja a szerző — az ismétlődő jelentésbeli, nyelvszerkezeti és hangzati megfeleléseknek az a minimuma, amely nélkül a szöveg nem tekinthető versnek” (47).

2. A vershangtani ritmuselveket (50) rendszerezve nem a történetileg kialakult versmértékeket, hanem a nyelv sajátos hangzásrendszere által biztosított különféle lehetőségeket veszi alapul, azokat, amelyek a versformálás egy-egy jellegzetes módszerét meghatározzák. E ritmuselveket rendszerező szemlélete nem kényszerít merev, elvont kategorizálásra.

2.1. A vershangtani ritmuselvek közül kiemelten foglalkozik a formateremtő szólamnyomatékos ritmuselv kialakulásával és érvényesülésével a magyar költészetben (70—119).

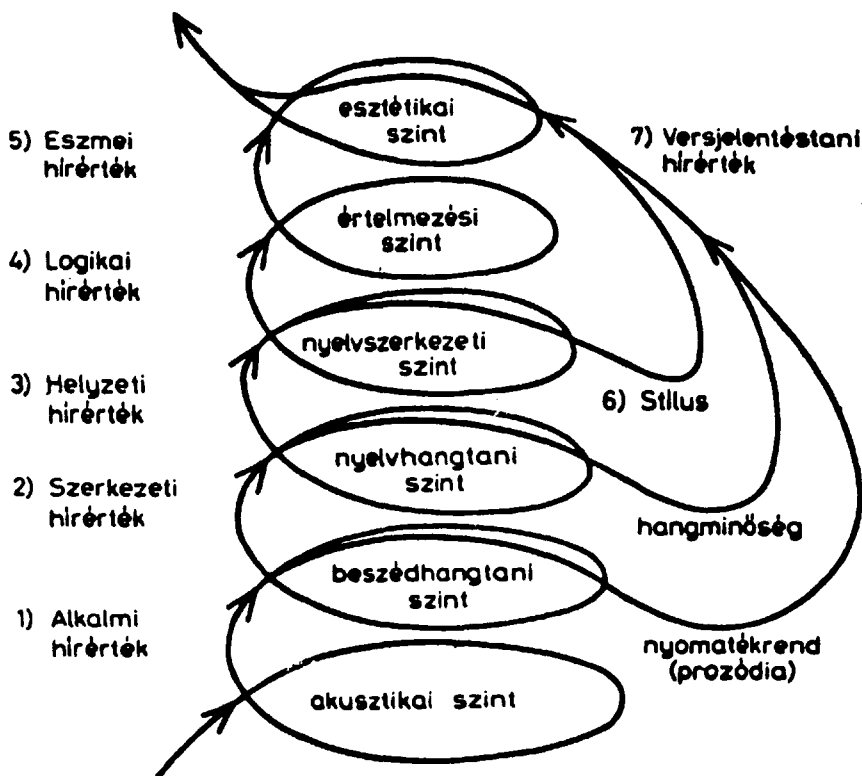
„A szólamnyomatékos ritmuselv megnevezés egyrészt arra utal, hogy a hangzás-egységek kialakításában alapvető szerepük van az értelmi, nyelvszerkezeti és hangzati szempontból egyaránt zárt egységet képviselő szólamoknak, másrészt arra, hogy e ritmusos szöveg hangzásfolyamatát a szólamok összetett nyelvi nyomatékai tagolják” (77).

A szerző a szólamnyomatékos hangzásszerkezet összetett elemzése a feltételezett költői üzenettel, a nyelvi—stilisztikai megformálás — nem akusztikai jellegű — rétegeivel való egybevetése során a vershangzás hírtartalmának feltárásához jut el.

3. A vershangzás esztétikai kifejezőértéke (231) a művészi alkotások magas fokú szervezettségében van jelen. Ezen a ponton a szövegszerveződés általános lényegi tényezőjéhez érünk, mely szerint: „A mű különféle rétegei nemcsak önmagukban rendezettek, — hanem egymással is többszörös összefüggésben — zárt szerkezeti hálózatot képeznek (Tamás Attila: *A költői műalkotás fő sajátosságai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 127). E szervezettség fontos részét képezi a versritmus. A versritmus esztétikai többletjelentésének feltárását a befogadás folyamatában realizálódó, ki nem meríthető lehetőségnek kell tekintenünk.

3.1. A szerző az összefüggések szoros logikájával irányítja a figyelmet a művészi kifejezőérték jelenlétének és értelmezésének mikéntjére.

A hangzó szöveg esztétikumának hírérték- (művészi kifejezőérték)-típusait az alábbi módon, egy fölfelé tartó csavarvonallal ábrázolja (238):

A hangzó versszöveg közléseleméleti szintszerkezete és hírérték-típusai

Az ábra az elemző vizsgálat lehetőségeit sugallja — természetesen a kötet mindezeket ki is fejti — ezekből, az itt rendelkezésre álló kevés helyen, az eddigi gondolatmenethez kapcsolódva, a művészi szöveg egyik meghatározó jellegzetességét emelem ki. A művészi szöveg olyan üzenetet is hordoz, amely csak részben bontható ki a szöveg értelméből: „Az igazi műalkotásra az a jellemző, hogy mondanivalójának jelentős részét a nyelvi, illetve ezen belül is a hangzati szint jelkapcsolatainak közvetlen esztétikai értelmezése szabadítja fel” (239). Tehát a művészi forma sajátos, amely lehetővé teszi, hogy a mű többet mondjon, mint szövegének pusztá nyelvi jelentése.

A magyar vers hangzásszerkezete részleteiben és végső konklúziójában is azt bizonyítja, hogy a vershangzás sajátos hírtartalmát csak a mű soktényezős rendszerének széles esztétikai összefüggésében értelmezhetjük (vö. 245).

Szikoráné Kovács Eszter